



**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 5 Issue: 1 Year: 2021

DESCARTES'TA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Mutlu AKSOY*

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 26.01.2021

Revizyon : 12.06.2021

Kabul : 16.06.2021

Orcid Numarası:
0000-0001-6654-0198

Anahtar Kelimeler: Descartes, dil-
düşünce ilişkisi, eorensel matematik,
yapay zeka

ÖZ

Dili düşüncenin bir belirtisi veya dışa vurumu olarak gören Descartes, düşünme yetisine sahip olmadıkları için hayvanların kendi aralarında kurduğu iletişimin bir dil olma özelliği taşımadığını ileri sürer. Benzer şekilde bir makine de ne kadar mükemmel tasarlanırsa tasarlansın, düşünme yetisine sahip olmadığı ve herhangi bir yeni durum karşısında uygun cevap veremeyeceği için dilden bahsedilemeyeceğini söyler. O'na göre, dilden bahsedebilmemiz için düşünme yetisinin olması gerekir. Bu nedenle dil sadece insana vergi bir özelliktir. Ancak insanların bu özelliğini alışkanlıklarına bağlı olarak çoğunlukla hatalı ve özensiz kullandığını dile getirir. Bu araştırmada, bilimde kesinlik peşinde olan ve gündelik konuşma diliyle bilimde kesinlik aramanın sorun oluşturduğunu ileri süren Descartes'in, günlük dilin eksikliğini açık seçik ve tartışılmaz sonuçlara sahip olan matematiğin yöntemini kullanarak nasıl aşmaya çalıştığı tartışılmıştır.

DESCARTES ON THE ISSUE OF LANGUAGE-THOUGHT RELATIONSHIP

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 26.01.2021

Revised : 12.06.2021

Accepted : 16.06.2021

Orcid Number:
0000-0001-6654-0198

Keywords: Descartes, language
and thought relationship,
mathesis universalis, artificial
intelligence

ABSTRACT

Descartes, who sees language as a manifestation or expression of thought, argues that the communication between animals does not have the characteristics of being a language since they do not have the ability to think. Similarly, he states that no matter how perfectly a machine is designed, we cannot speak of language as it cannot respond appropriately to unprecedented situations and it does not have the ability to think. For him, if we are to talk about the existence of a language the ability to think is required. Therefore, language is only a human feature. However, he argues that people use this feature incorrectly and carelessly depending on their habits. In this study, how Descartes, who pursues certainty in science and argues that searching for certainty in science with everyday spoken language creates a problem, tries to overcome the deficiency of daily language by using the method of mathematics which has clear and indisputable results is discussed.

* Arş. Gör. Dr., Bayburt Üniversitesi, mutluaksoy@yahoo.com

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: Aksoy M. (2021), " Descartes'ta Dil-Düşünce İlişkisi", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 5 (1), 13-17.

DESCARTES'TA DİL SORUNU

Giriş

Descartes'ın dil kavramına yüklediği anlam sadece sesle dile getirilmiş olan konuşma değildir. Dili eklemli seslerden oluşan kelimelerle sınırlandırmanın yanlışlığına vurgu yapan filozof, sağır ve dilsizlerin bir takım işaretler icat edip bunlarla düşüncelerini ifade etmeye çalıştıklarını, bunun da bir dile tekabül ettiğini ileri sürer. Descartes, dili her ne kadar konuşmayla sınırlandırmaya da, Newcastle'a yazdığı 23 Kasım 1646 tarihli mektubunda dilin yalnızca insana ait bir özellik olduğunu, dilin olabilmesi için düşünme yetisinin olması gerektiğini vurgular. O'na göre, hayvanlara (köpeklere, maymunlara) yaptırılan bütün şeyler, onların korku, umut ya da sevinç hareketlerinden başka bir şey değildir. Onlar bu hareketleri hiçbir düşünme etkinliği olmadan yaparlar. Hayvanlar bir şeyi diğer hayvanlara duyurmaya çalışırken, insanlarda olduğu gibi düşünme etkinliği sonucu ortaya çıkan herhangi bir işaret kullanamazlar. Onlar, ancak kendi duyguları ile ilişkili olan şeyleri (korku, sevinç v.b) başka hayvanlara veya bize iletirler. Bu iletişim bir dil olma özelliği taşımaz, çünkü hayvanlarda düşünme yetisi mevcut değildir. Hayvanlar, konuşma eylemini gerçekleştirebilecek gerekli organlara sahip olmalarına rağmen, hiçbir düşünceye sahip olmadıkları için konuşamazlar. Köpekler olsun, maymunlar olsun, başka bazı hayvanlar olsun bize duygularını ifade edebilmektedir. Bunlar duygularını bize ifade edebildiklerine göre, eğer düşünme yetisine sahip olsaydılar düşüncelerini de bize ifade edebilirlerdi (Descartes, 2003, s. 103- 105).

İnsan düşünme yetisini kullanarak, hayatta karşılaşılabileceği durumlar karşısında olaylar arasında bağlantı kurmasıyla dili oluşturmaktadır. Descartes'a göre, sözcükler söyleyecek şekilde bir makine tasavvur etsek de, böyle bir makinenin, en aptal insanın bile yapabileceği gibi, yanında söylenen sözlere anlamlı cevaplar verecek şekilde sözcükleri bir araya getirip düzenlemesi mümkün değildir (Descartes, 2003, s. 52-53). Bir varlığın dilinden söz edebilmemiz için o varlığın düşünme yetisine sahip olması gerekir.

Düşünme yetisini dilin var olabilmesi için zorunlu bir koşul, dili de düşüncenin bir belirtisi veya dışı vurumu olarak gören Descartes, düşündüklerimizi birebir konuşma dili aracılığıyla ifade etme imkânına sahip olmadığımızı ileri sürer. Düşüncelerimizi konuşmaya ya da yazıya tam olarak aktaramayacağımızı Metot Üzerine Konuşma adlı eserinde şu şekilde ifade eder:

Nasıl ressam, düz bir tablo üzerinde, katı bir cismin bütün yüzlerini eşit şekilde gösteremedikleri için, yalnızca ışığa karşı koydukları başlıca yüzlerinden birini seçer de ötekileri, gölgelendirerek, birinciye göre görünebildikleri ölçüde göstermeye çalışırlarsa, bende tıpkı onlar gibi, düşüncemde olan her şeyi konuşmama koyamamaktan korkarak, orada yalnızca ışık'tan anladığımı genişçe anlatmaya çalıştım (Descartes, 2003, s. 41).

Descartes'a göre, düşündüklerimizi konuşma diline tam olarak aktaramıyoruz. Çünkü dili alışkanlıklarımıza bağlı olarak hatalı ve özensiz kullanmaktayız, bu yüzden düşüncelerimizi kendilerini tam olarak karşılamayan sözcüklere bağlıyoruz. Sözcük anlamlarının seçik bir biçimde kavranmadan kullanılması, düşüncelerin anlatılması ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Açık ve seçik olarak kavradığımız şeyler üzerine yargıda bulunduğumuzda, hiçbir zaman yanlış doğru yerine koymayız (Descartes, 1992, s. 76). Ancak açık seçik olarak değil de, alışkanlıklarımız sonucu kavradığımız şeyler üzerine yargıda bulunduğumuz için hata yapmış oluyoruz. Nitekim ister ses/konuşma ile dile getirilmiş olsun, ister kâğıda yazılmış olsun düşüncelerimizi ifade etmede günlük kullandığımız dil yetersiz kalmaktadır. Bir yandan dili düşüncenin ifade imkânı olarak gören Descartes, bir yandan da düşünceyi tamamen dile emanet etmenin hatalı olacağını söyler. Çünkü alışkanlıklarımız sonucu dilin hatalı ve özensiz kullanımından dolayı günlük konuşma dili düşüncelerimizi ifade etmede yetersiz kalmaktadır. İkinci meditasyonda, günlük dilin yetersiz kaldığını şu sözleriyle dile getirmektedir:

"Zihnimin ne denli zayıf ve farkına varmadan yanılmaya ne derece açık ve eğilimli olduğunu düşününce ne kadar şaşsam azdır. Zira bütün bunları konuşmaksızın zihnimde gözden geçirebiliyorsam da iş anlatmaya gelince sözler beni durduruyor; günlük dilin terimlerinden hemen hemen düş kırıklığına uğruyorum" (Descartes, 2007, s. 28).

Descartes'a göre, günlük dilin terimleriyle kendimizi tam olarak ifade edemiyoruz. Bunun nedeni zayıf ve yanılmaya eğilimli olan zihnimizin kusurlu ve bulanık yargılarla işlem yapmasındandır. Oysa bizi hataya sürükleyecek bulanık yargılardan ziyade, bizi hatadan uzak tutacak, açık seçik yargılarla işlem yapmamız gerekir. Açık bilgiden, dikkatli bir zihne görünen ve belli olan bilgiyi; seçik bilgiden de, keskin ve başka bilgilerden ayrı bir bilgiyi kastetmektedir (Descartes, 1992, s. 78). O'na göre, bir yargının apaçık olması için açık olmasının yanında seçikte olması gerekir. Seçik bilgiyi gerektiği gibi gözden geçirdiğimizde açık bilgiden elde ettiğimiz şeyle birdir. Ancak bilginin seçik olabilmesi için açık olması

gerekir, açık olması içinse böyle bir zorunluluk yoktur. Yani seçik olmadan da açık olabilir. Descartes bu iki kavram arasındaki ilişkiyi verdiği şu örnekle açıklamaya çalışır:

Bir kimse yakıcı bir acıyı duyduğu zaman, bu acıdan edindiği bilgi kendi gözünde açıktır, ancak bundan dolayı her zaman seçik değildir, çünkü çoğu zaman bu acıyı yaralanan kısımda bulunduğunu sandığı şeyin niteliği üzerine verdiği yanlış yargıyla karıştırdığı gibi, açık olarak kendinde bulunan duygu ya da belirsiz düşünceden başka şey görmese de, gene yaralanan kısımda varolan şeyin kendi düşüncesinde bulunan acı düşüncesine ya da durumuna benzediğini sanır, böylece bilgi bazen seçik olmaksızın açık olabilir, ama açık olmaksızın seçik olamaz (Descartes, 1992, s. 86).

Açık seçik fikirler elde etme çabası onu, matematik modeli bir felsefe inşa etmeye yönelten temel etken olmuştur. Descartes'ın matematik modeli bir felsefe inşa etme çabasında matematiğin sonuçlarının tartışılmaz olması, onun bir yöntem olarak kullanıldığında diğer bilimlerin arasında bir birlik sağlayabileceği düşüncesi ve Mathesis Universalis (Evrensel/Genel Bilim) idealinin olması önemli bir rol oynar. Eğer içinde hiç kuşku bulunmayan, açık seçik bilgiler elde edersek ve bunları iyi bir yöntemle türetmeyi başarabilirsek hatalı yargıda bulunmaktan da kurtulmuş oluruz.

Descartes'ı bulanıklıktan uzak durmaya ve kavramları açık seçik olarak anlamaya sürükleyen, güvenilir ve genel geçer bir bilim oluşturma çabasıdır. Çünkü bir yargının güvenilir ve genel geçer olabilmesi için açık ve seçik olması gerekir. Genel geçer bilim oluşturma çabası onu evrensel bilgelik fikrine götürmektedir. Aklın Yönetimi İçin Kurallar eserinin birinci kuralında evrensel Bilgelik'i ilk kural olarak getirmesinin nedenini şu şekilde açıklar; "Tüm incelemeler kendi değerlerinden çok evrensel Bilgelik üzerine düşünmesinden ve buna katkıda bulunmalarından ötürü değerli görülür" (Descartes, 1997, s. 9-10). Gerçeği aramanın doğru yolunu, tikel bir ereğe yönelmekten ziyade genel ereğe yönelmekle bulacağımızı ileri sürer. Gerçeği ararken tek bir bilim seçilmemelidir; çünkü tüm bilimlerin birbirleri ile birleşik ve birbirlerine bağımlıdır. Dolayısıyla, bilimlerin arasında böyle bir bütünlüğün olduğunu kabul edersek, bir bilimde geçerli olan temel ilkelerin, diğer bilimlere de uygulanabileceğini söyler. İnanmamız gereken şey, bir şeylerin gerçekliğini ararken bilimlerin kendi aralarında bağlantılı olduğudur. Böylelikle, bütün bilimlerin üzerine temellendirileceği genel bir bilim tespit edilirse, sağlam bir bilimlerin sistemi de kurulabilir. Bütün bilimlere uygulanabilir genel bilimin, matematiğin bölümlerini kapsayan Evrensel Matematik (Mathesis Universalis) olduğunu söyler. Descartes bu kavramın kendisinden önce de kullanıldığını; "Çoktandır alışılmış ve kullanıma kabul edilmiş bir adlandırma ile Evrensel Matematik (Mathesis Universalis)" dendiğini belirtiyor (Descartes, 1997, s. 21). Evrensel Matematik üzerine çalışmış olmasının nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır:

Zayıflığının bilincinde olduğum için, olguların bilgisi uğruna uğraşımında sıkı sıkıya öyle bir düzeni izlemeye karar verdim ki, buna göre ilkin en yalın ve en kolay olanla başlayacak ve hiçbir zaman onda daha öte yapılması gerekli hiçbir şey kalmadığını görünceye dek ikinciye geçmeyecektim. Bugüne dek yeteneğim el verdiğince bu Evrensel Matematik üzerine çalışmış olmamın nedeni budur (Descartes, 1997, s. 21).

Evrensel Matematik fikriyle Descartes, bütün bilimlerin matematiğe indirgeme peşinde değildir; amacı, zayıf ve aldanmaya eğilimli olan zihnimizin kesin doğrulara ulaşmasını sağlamaktır. Matematikteki açıklığı seçikliği bütün bilimlere uygulayarak, bütün bilimlerde aynen matematikte olduğu gibi, kesin doğruluk elde etme peşindedir. Charles Adam, Felsefe'nin İlkeleri'ne yazdığı önsözde; Descartes'ın, matematiği doğa biliminin tümü olarak gördüğünü şu şekilde dile getirmektedir:

Papaz Picot diyor ki, son zamanlarda fizik doğa biliminin tümü olarak biliniyordu. Matematikte onun bir parçası durumundaydı. Descartes bunu tersine çeviriyor: onunla bu kez, matematik her şey oluyor. Fizik ise onun bir parçası olarak durumunu koruyor. Matematiğin incelediği konular bir olasılıklar ya da bir olabilirler sonsuzluğudur; gerçek dünya onlardan sadece biridir. Öteki tüm Dünyalar gibi aynı kural ve aynı yasalara bağlıdır. Böylece matematik ayrıcalıklarını ve haklarını yeniden kazanmıştır (Descartes, 1992, s. 25).

Aristoteles matematiği soyut bilim olarak gördüğü için matematiğe; varlığı inceleyen fizikten çok daha az değer veriyordu. Çünkü fizikçi gerçek şeyleri, matematikçi ise soyutlamalara ilişkin ilkeleri inceliyordu. Aristoteles hocası Platon'u matematiğe çok fazla bağılandığı için eleştiriyordu. Platon, matematiği idealar ve duyusal varlıklar arasında aracı varlıklar olarak görüyordu. O'na göre ise, "İdealar ile duyusal varlıkların dışında aracı varlıklar olduğu kabul edilirse bundan sayısız güçlükler çıkacaktır" (Aristoteles, 1996, s. 163). Ortaçağda fizik, doğa bilimlerin tümünü kapsayan bir bilim, matematik de onun bir parçası olarak görülüyordu. Çünkü ortaçağa hâkim olan Aristoteles'in görüşleriydi. Aristoteles'le birlikte itibar kaybeden matematik özellikle Galileo ve Descartes'le birlikte tekrar itibar kazanmıştır. Charles Adam'ın da belirttiği gibi Descartes'la birlikte matematik ayrıcalıklı

bir konuma yerleştirilmiştir. Alexandre Koyre, Galileo'ya gelinceye kadar Aristoteles fiziğinin sınırlarının aşılmadığını, Galileo ile birlikte bunun aşıldığını şu biçimde özetlemektedir:

"..., Galileo ile bu çağdan tam ve kesin olarak çıkıyoruz. Galileo'da bu çağı ıralayan hiçbir şey yoktur. Büyüçülüğe şiddetle karşıdır. Şeylerin çeşitliliği karşısında hiçbir sevinç duymaz. Tersine, ona can veren, büyük - Arkhimedesçi - matematiksel fizik düşüncesi, gerçeği geometrik olana indirgeme düşüncesidir. Bunun için evreni geometrikleştirir. Yani, fiziksel uzayı Euclides geometrisinin uzayı ile özdeşleştirir. ..., Dünyadaki her şey geometrik biçime bağlı kılınmıştır; her devinim matematiksel yasalara bağlıdır; doğada belki hiç bulunmayan düzenli devinimler, düzenli biçimler değil yalnızca, düzensiz biçimler de. Düzensiz biçim düzenli bir biçim kadar kesindir; ancak daha karmaşıktır" (Koyré, 2000, s. 51).

Galileo'nun fiziğe ilişkin düşüncelerinde matematik önemli bir yere sahiptir. Matematiğin yalnızca biçimsel bir olgu düzenleme aracı değil de; doğanın kavranışının anahtarı olduğunu söyler. Böylece deney aracılığıyla bilinen bir gerçekliğin yerine matematiksel ya da geometrik örnekler geçirmeyle kuramın olgulardan önce geldiğini belirtmektedir. Koyré'nin de belirttiği gibi:

"Sözü edilir olumlu bir rol oynayan 'deney' değil, 'deneyim'dir. Deneyim doğayı yöntemli olarak sorgulamaktır; bu sorgulama kendisiyle soruları soracağı bir dil ile yanıtları okuyup yorumlamasını sağlayacak bir sözlüğü varsayar, gerektirir. Bildiğimiz gibi, Galileo'ya göre, eğrilerle, dairelerle, üçgenlerle; matematiksel dille, daha iyisi, geometri diliyle konuşup yanıtlarını almamız (Koyré, 2000, s. 111).

Galileo'ya göre, matematik ve geometri evrensel, tümel bir dil gibidir. Evrenin yazılı olduğu harfler ancak bu dil aracılığıyla okunabilir. Descartes'ta benzer düşüncelere sahiptir; "Bu dünya bir bilmece gibidir matematik bunun anahtarını veriyor bize ya da dünya şifreli bir yazıyla yazılmıştır. Bu şifreyi de matematik veriyor. Ancak bu gerçek şifre midir?" (Descartes, 1992, s. 26). Kuşkucu filozof, gerçeği arayan bir kişinin hayatında en az bir kere bütün nesnelere gücü yettiği ölçüde şüphe duyması gerektiğini, hatta kendiliklerinden oldukça açık olmalarına karşın; matematiğin kanıt ve ilkelerinden bile şüphe duyulması gerektiğini dile getirir. Çünkü matematiğin en yalın konuları üzerinde bile, yanılan ve yanlış yargılarda bulunan kimselerin olduğunu söyler. Kendisinin de diğer kimseler gibi aldanabileceğini varsayarak, eskiden benimsediği tüm kanıtları yanlış olarak kabul etmiştir. Burada kuşkuyu (şüpheyi) bir yöntem olarak kullandığını görüyoruz. Çünkü Akıl Yönetimi için Kurallar'da matematiksel kesinlikten bahseder. Ve açık seçik, kuşkudan uzak bilim olarak aritmetik ve geometriyi görür:

Bilinen tüm bilimler arasında yalnızca Aritmetik ve Geometri kendilerini herhangi bir yanlışlık ve pekingsizlik lekesinden arındırmıştır. ..., Şeylerin bilgisine ulaşmamızı sağlayan iki yol vardır - deneyim ve tümdengelim. Şeylerin ilişkin deneyimlerimiz çoğu zaman aldatıcıyken, buna karşı tümden gelim ya da bir şeyin bir başkasından arı çıkarsaması, gerçi iyice dikkat edilmediğinde atlanabilecek olsa da, eğer en küçük bir ussallık gösteren bir anlayış tarafından yerine getirilirse, hiçbir zaman yanlış olamaz. ..., Tüm bilimler arasında en kolay ve en duru olanlar aritmetik ve geometridir. Bunlarda dikkatsizlik nedeniyle olmanın dışında aldanmak insansal olarak pek olanaklı görünmez" (Descartes, 1997, s. 13).

Descartes, aldanmaların nedenini; bozuk çıkarsamaya değil, yeterince anlaşılma tecrübelerine yahut rastgele ve temelsiz yargılarda bulunulmasına dayandırmaktadır. Descartes'a göre, "Amacımızı ilgilendiren her şey, tümüyle ve tek tek, sürekli ve hiçbir yerde kesintiye uğramayan bir düşünce devimi yoluyla gözden geçirilmeli, yeterli ve düzenli bir sıralama içine toparlanmalıdır" (Descartes, 1997, s. 26). Çünkü bir şeyi uzak ilkelerden çok çabuk, acelece çıkarsamaya çalışanlar çoğu kez ara vargılar zincirinin birçok adımını düşüncesizce atlarlar. Dolayısıyla bir yerde küçük bir şeyin atlanmasıyla zincir hemen kopar ve vargıların pekinliği bozulur. Oysa doğru bir yöntem izlendiğinde aldanmak pek olanaklı değildir.

SONUÇ

Sonuç olarak, Descartes'ın dil kavramına yüklediği anlam sadece sesle dile getirilmiş olan konuşma değildir. Ve dili eklemli seslerden oluşan kelimelerle sınırlandırmamaktadır. Ancak konuşmanın yalnızca insana ait bir özellik olduğunu dilin olabilmesi için düşünme etkinliğinin olması gerektiğini belirtiyor. İnsanın, sonsuz bir durum silsilesi karşısında uygun yanıtlar verme yeteneğine sahiptir. Sözcükler söyleyecek şekilde bir makine tasavvur edebileceğimizi, ancak böyle bir makinenin, en aptal insanın bile yapabileceği gibi, yanında söylenen sözlere anlamlı cevaplar verecek şekilde sözcükleri bir araya getirip düzenlemesi tasavvur edemeyeceğimizi dile getirir. İnsan düşünme yetisini kullanarak, hayatta karşılaşılabileceği durumlar karşısında olaylar arasında bağlantı kurmasıyla dili

oluşturmaktadır. Bir yandan dili düşüncenin ifade imkânı olarak gören Descartes, bir yandan da düşünceyi tamamen dile emanet etmenin hatalı olacağını söyler. Çünkü alışkanlıklarımız sonucu dilin hatalı ve özensiz kullanımından dolayı günlük konuşma dili düşüncelerimizi ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Descartes, hataların ve aldanmaların nedenini; bozuk çıkarsamaya değil, yeterince anlaşılmamış tecrübelerle yahut rastgele ve temelsiz yargılarda bulunulmasına dayandırmaktadır. Bir şeyi uzak ilkelerden çok çabuk, acelece çıkarsamaya çalışanlar çoğu kez ara vargılar zincirinin birçok adımını düşüncesizce atlarlar. Dolayısıyla bir yerde küçücük bir şeyin atlanmasıyla zincir hemen kopar ve vargıların pekinliği bozulur. Eğer içinde hiç kuşku bulunmayan, açık seçik bilgiler elde edersek ve bunları iyi bir yöntemle türetmeyi başarabilirsek hatalı yargı da bulunmaktan da kurtulmuş oluruz. Tüm bilimler arasında yalnızca aritmetik ve geometri kendilerini herhangi bir yanlışlık ve pekinsizlik lekesinden arındırmıştır. Gündelik konuşma diliyle bilimlerde kesinliğe ulaşmak sorunlu gözükse de, açık seçik ve tartışılmaz sonuçlara sahip olan matematiğin, özellikle aritmetik ve geometrinin yöntemini kullanarak bu sorunu aşmak mümkündür.

Günümüzde, bilim ve teknolojiye hayret verici ilerlemeyle birlikte, makinelerin insan diliyle girdiği etkileşimi inceleyen bir alana, yapay zeka çalışmalarına olan ilgi artmıştır. Bu ilgi ve gelişmelere bağlı olarak yapay zeka çalışmalarında kullanılan sözdizimsel formülasyonlar ve kombinasyonlar muazzam seviyelere ulaşmıştır. Akıllı sohbet robotları, Aleksa, Google Assist ve Siri gibi sanal asistanlar, kelime dağarcığı en geniş olan insandan bile daha fazla kelimeye sahip olabilmektedir. Ancak Descartes'ın belirttiği üzere, bu makineler kendilerine verili olanla sınırlıdır. Yeni bir durum veya seçenek karşısında irade ortaya koyması söz konusu değildir. İnsan ise, düşünme yetisini kullanarak, hayatta karşılaşılabileceği durumlar karşısında olaylar arasında bağlantı kurarak dil oluşturabilmektedir. İnsan, düşünme yetisine ve iradeye sahip olması, başka bir deyişle olanaklar varlığı olması bakımından makineden ayrılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Ahmet Arslan, çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
Descartes, R. (1992). *Felsefe'nin ilkeleri*. (Mesut Akın çev.). İstanbul: Say Yayınları.
Descartes, R. (1997). *Aklın yönetimi için kurallar*. (Aziz Yardımlı çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
Descartes, R. (2003). *Metot üzerine konuşma*. (K. Tahir Sel çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
Descartes, R. (2007). *Meditasyonlar*. (İsmet Birkan çev.). Ankara: BilgeSu Yayınları.
Koyre, A. (2000). *Yeniçağ biliminin doğuşu*. (Kurtuluş Dinçer çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.